

Egy kárpátaljai magyar falu ethnobotanikája

GUNDA BÉLA

Dercen (Drisina) magyar falu Munkácstól (Mukacevo) délre, a múlt század végén lecsapolt Szernye mocsár szélén. A falu nemzetiségi összetételére, eredeti lakosságára jól rávilágít a múlt századi vallási statisztika. Fényes Elek közli, hogy 618 református, 4 római katolikus, 5 görög katolikus és 8 zsidó él a faluban (Fényes 1851:252). A reformátusok természetesen kivétel nélkül magyarok. A falu nemzetiségi képe napjainkig sem változott. Fényes Elek még azt is elmondja, hogy az erdővel rendelkező faluban a lakosok faszerszámokat és fehér cseréppipát készítenek. A lakosság emlékezte szerint fazekasok még az I. világháború előtt dolgoztak a faluban. Bakos Andri (András) volt a zutolsó derceni fazekas, de akinek már az utódai sem élnek. Múzeumi gyűjteményeinkben a derceni kerámia rendkívül ritka.

Még 1940-ben körültekintő terepmunkát végezhettem — a budapesti Néprajzi Múzeum támogatásával — a faluban. Az idősebb nemzedék jól emlékezett arra, hogy a Szernye-mocsárban rengeteg csíkot (*Misgurnus fossilis*) fogtak. A földművelés mellett jelentős volt a disznótartás. 1930—1935 között is hajtották fel a kondákat a Szinyák, a Borlo-Gyil hegység erdeibe, ahol a sertések tölgy- és bükkmakkon híztak meg. A Szinyák neve a 17. században még Kékbérc, a Borlónak pedig a régi magyar neve Barlang-hegy (Kiss 1980:120, 615).

Dercen magyar lakosságának aránylag gazdag a növényismerete, de ugyanígy jól ismerték a Szernye-mocsár madárvilágát is. Természetes, hogy a két világháború között még nagyszámú gyógynövényt gyűjtöttek és használtak. A környező réteken, a tölgyesekben, a hajdani mocsár helyén elterülő legelőn, a temetőben, a szőlők mezsgyéin, kerítéseinek tövében gyűjtötték a gyógynövényeket.

Az alábbiakban ezeket ismertetem. A növények latin elnevezése után közlöm a népnyelvi elnevezést. A falu öregjei szerint akinek használ a gyógyfű először betegebb lesz tőle, mint volt, és csak azután lassan kezd gyógyulni. A gyógynövényeket terepmunkám idején nemcsak

egy-egy idősebb asszony ismerte, hanem azok használatáról, nevééről széles körben tudtak. Akadt olyan parasztház, ahol 5—10 különböző gyógynövényt is találtam. A száraz növények kis csomóba kötve a kamara gerendáján függtek. Az eresz alatt függő gyógynövényeket az idegen is megfigyelhette. Téltre azonban a gyógynövény az eresz alól bekerült a kamarába. A betegnek szívesen adtak a gyógynövényből, de pénzért sohasem árulták. A szegény, gyámoltalan idős asszony a gyógyfűért elfogadott néhány tojást, liternyi lisztet, tenyérnyi szalonnát. A gyógyfüvet sohasem köszönték meg, hogy biztos legyen a hatása. A tavasszal szedett növényeknek nagyobb gyógyítóerőt tulajdonítottak, mint a nyáron gyűjtötteknek. Összel már gyógynövénygyűjtéssel nem foglalkoztak. A növényeket általában árnyékos helyen, megszáritva használták.

De lássuk, milyen növényekkel gyógyítottak a derceniek.

Alnus glutinosa (égerfa). Zöld és szárított levelét reumás fájdalmanál a fürdővízbe teszik.

Althaea officinalis (fehértályva). A levél felső felületét megnyalva sebre teszik. A tejben megfőzött gyökere is gyógyítja a *gyölest*, sebet.

Aristolochia clematitis (farkasalma). A levele sebre borítva gyógyít. A fürdővízbe is teszik, s így gyógyítják a megdagadt testrészt. A lábon lévő *daganyagra* (daganat) is teszik a növény levelét.

Asarum europaeum (kapuknyik). Ez az erdei gyógynövény fürdővízbe téve köszvény ellen használ.

Carpinus betulus (gyertyánfa). A fa törzsét ellepő mohát (*famu*) lekaparják és köhögés, mellfájás gyógyítására teának főzik.

Centaurea cyanus (búzavirág). Teának főzött virágját köhögéskor isszák.

Centaurium minus (erősfű). Virágját, levelét a gyengélkedő kisgyermek fürdővizébe teszik.

Corylus avellana (mogyorófa). A frissen levágott mogyoróvesszőt tűzre teszik s égés közben a vesszővégeken kiszivárog a *faolaj*, amivel a *sömörögöt* (sömör) kenik be.

Crataegus monogyna (galaginnya). A virágjából főzött tea bélbajt, mellfájást gyógyít.

Cypripedium calceolus (Boldogasszony füve). A levelét sebre teszik.

Dictamnus albus (ezerjófű). Ez a napjainkban erősen megritkult nő-

vény a falu határában a tölgyerdők tisztásain 1940-ben még gyakran előfordult. Szárát, levelét, virágját fürdővízbe teszik, s izületi betegségeket gyógyítanak vele. Mell-, szív- és gyomorfájás esetén teának iszszák. „Ha megfőzik, még a szagától is meggyógyul az ember” — mondogatták a faluban —. Botanikailag nem tudom megmagyarázni azt a népi véleményt, hogy a fehér virágú növényt a férfiak használják. A sárgát virító növényt a nők fürdővizébe teszik. Az említett sárga és fehér virágok nyilvánvalóan más növény virágai. A *Dictamnus albus*-nak pirosas a virágja. Már 1578-ból tudunk az ezerjófű használatáról. A közlés szerint a veszett kutya harapását és a kígyómarást is gyógyítja (*Melius* 1979:252; *Füller* 1943:22).

Dipsacus laciniatus (gagóhúgy). Az egymással szembenálló levelek tövéből összegyűlt vizet napfelkelte előtt összeszedik és a beteg szeméttel mossák vele. Erre tanít már 1578-ban *Melius Péter* Herbáriuma is (*Melius* 1979:173).

Frangula alnus (kutyaafa). Ugyanúgy használják, mint a *Corylus avellana*-t.

Galium verum (Szent Antal virág). Akin rajta van a Szent Antal tüze (kipattog a teste, sömörök forma pattanások lesznek rajta), akkor a Szent Antal virágot megszárazsák, mézzel összekeverik és a beteg testrészt bekenik vele.

Gentiana pneumonanthe (rettegő fű). A megijedt gyermek retteg (remeg). Ilyenkor a gyógyfű száraz levelét, szárát, virágját a fürdővizébe teszik. „Ha nagyon beszélnek akkor is retteg a gyerek.”

Gratiola officinalis (innnyutó fű). Ha valakinek megmerevedik a lába, a fürdővizébe teszik.

Hedera helix (borostyán). *Daganyagtól* való gyógynövény. Forró vízbe teszik a leveleket, majd ráraják a *daganyagra*.

Helleborus purpurascens (hunyor, hurny). „Tudom én a hurnyot” (ismerem a hunyort) — mondja az egyik füves asszony. A növény gyökerét a beteg disznó fölébe húzzák. A közeli Fornoson (szintén magyar falu) a gyökeret megfőzik és a beteg disznót megmossák a levéllel. A *Helleborus purpurascens* gyökerét Dercenben nem ássák ki, hanem kárpátukrán asszonyoktól veszik. Az asszonyok tavasszal jelennek meg a faluban. Hátikosaruk tele van ezzel a gyógynövénnyel. Lisztért, tojásért, pénzért adják. A kárpátukránok hasonlóan gyógyítanak vele, mint a magyarok. A *hurony*, *hurnyó*, *hunyorgó* Szernyén és Fornoson a *Veratrum album*, de az utóbbi faluban *Helleborus purpurascens* jelen-

tésben is feljegyeztem. A *hurnyó* (Csongor, Bereg) a *hurnyót* (Mezőkaszony) a *Helleborus purpurascens* (Beke 1939:239). Valószínű, hogy a derceni *hunyor* gyökerek között volt *Veratrum album* gyökér is, amelyet Erdélyben szintén húznak a disznók fülébe (Fäller 1943:57). Iga-za van Beke Ödönnek, amikor azt írja, hogy a hunyornak ezt a kétfé-
le jelentését már régi füves könyveink, szótáraink közlik (Beke 1939:239). Egyébként a *Helleborus* sp. gyökere az ókortól kezdve napjainkig Európa-
szerte ismert az állatgyógyászatban. A beteg ló szügyébe, a tehén nyaka
alatti lebernyegbe, a disznó fülébe stb. húzzák (Fischer 1981:215—226;
Aumüller 1966:291—312). 1798-ban írja Veszelszki Antal, hogy a bör-
zsönyi Nagymaros határába messze földről eljönnek a pásztorok, hogy
kiássák a *Helleborus* sp. gyökerét, amit ember- és állatgyógyításra hasz-
nálnak (Veszelszki 1798:201—203).

A *Helleborus* sp.-ek gyógyító hatásáról nálunk már a 19. sz. elején
doktori értekezés jelent meg: *Hunyor Emericus*, Dissertatio inauguralis
medica de helleboro. Pestini, 1834. Typ. Trattner, 27. b. Igen értékes az
a közlemény, amelyet Kóczián Géza és társai írtak a hunyorról (Kóczián
Géza—Szabó István—Szabó László Gy., A *Helleborus*-, hunyor-fajok
népgyógyászati felhasználására vonatkozó adatok. Orvostörténeti Közle-
mények, Suppl. 11—12. Budapest 1979. 125—134. l.).

Juglans regia (diófa). Zöld levelét sebre teszik és reuma elleni für-
dővízbe.

Lychnis flos-cuculi (szúnyogvirág). Szárát, levelét, virágját reuma
ellen fürdővízbe teszik.

Matricaria chamomilla (székfű). Száritott virágjából főzött tea széles
körben használt gyógyszer. A teáját isszák gyomorfájás, torokbaj ellen.
A különböző sebet, daganatot, a gyulladásban lévő szemet mossák vele.

Pinus silvestris (fenyő). Ennek a fenyőnek, de más fenyőféléknek is
a kicsorgó gyantáját (szurok) gyógyításra használják. Ha az embernek
szeg megy a talpába, a kezébe vagy „gyülést akar elöletni, akkor ráteszik
a sárga, ragadós szurkot.” „Szögnyilalásnál a lovak lábára is szurkot
tesznek. Használatos a szurok a különböző sebekre is. A fenyőszurkot
Beregszentmiklós (Cinadovo), Alsó- és Felső-Viznice (Niznaja- és Verhnaja
Viznica) Alsógereben vagy Rábonica (Niznaja Hrabovnica), Kockaszállás
(Kosino), Holobina (Holobinné, Galambos), Denyova, Feketefiridő, Ökör-
mező (Volové), Lécfalva, Kustánfalva (Kustonovice), Bábakút (Babice),
Papfalva, Dunkófalva (Obova) falvakból hozták a kárpátukrán férfiak,
nők, akik mint vándorárosok lisztért, paszujért, más élelemért cserél-
ték el. A szurok a vándorárosok hátikosarában volt henger-, kolompfor-

májú nyírkéreg edénybe, *fahársba téve*. A szegényebb asszonyok kis kendőbe kötve is hozták a szurkot. A faluban magyarul és kárpátukránul kiabálták, hogy *szurok! szurok! — smolá! smolá!*

A fáról lekapart szurkot *összenyomogják* (összenyomkodják) és kis csomókban teszik a kéregedényekbe, kötik a kendőbe. Ha nem volt szurok a háznál, maguk a derceniek is elmentek érte Feketefiridőbe. Fornoson tudnak arról, hogy a hegyekből csépelni lejáró kárpátukránok mindig hoztak magukkal eladó szurkot. Az asszonyok vásárolták tőlük. A Kárpátok területén a szurkot a székelyek, románok a sebre is teszik. A pásztorok azért rágják, hogy fogukat tisztítsák, fáradtságukat enyhítsék (*Gunda 1966:204—210; Gunda 1966:33—42*). Az árvai szlovákoknál nyálképzés, fogtisztítás miatt rágják a fenyőgyantát s a gyerekektől zab- és árpakenyérért cserélik (*Nagy 1891:66*).

Polygonum aviculare (porcfű). A maláriában szenvedő beteget porcfű teával itatják.

Salvia glutinosa, *S. pratensis* (vadzsálya). A fejfájós beteg a megfőzött növény gőzére tartja a fejét.

Sambucus nigra (bodza). A virágját teának főzik és köhögés ellen isszák.

Sanguisorba officinalis (vérfű). Női betegségek (vérfolyás) gyógyítására a fürdővízbe teszik.

Satureja hortensis (bosfű). A köszvényes beteg fürdővizébe teszik. Háromszor kell benne megfürödni.

Scrophularia nodosa (feketecsonár). Reumás beteg fürdővizébe teszik.

Sempervivum tectorum (filfű). A ház szalmatetejére ültetik, ahol csomókban nő. Kövér leveléből a nedvet a fájós fülbe *facsarják*. *Fülbeeresztő* (Szlavónia), *fülbecsavaró* (Hódmezővásárhely), *fülbecseppentő* (Debrecen) stb. néven széles körben ismert gyógynövény. Háromszéken, Kézdiszéken *bódogasszonrózsa* a neve, s nedvét szintén a fülbe csepegtetik (UMTSz., *Péntek—Szabó 1976:214*). De már 1837-ben Kremzir Moyses Némelly magyar népgyógyszerek bíráló vizsgálása c. Pesten megjelent doktori értekezésében azt mondja, hogy a levét hasztalan csepegtetik a fülbe (8. l.). A *Sempervivum tectorum* neve a Dunántúl nyugati részén *mennykővirág* (Vas m.), *égdörgőfű* (Vas m.), *mendörgőfű* (Rábaköz) a neve. Ez az elnevezés annak az emléke, hogy a nép háza, istállója, ólja tetejére ülteti abban a hitben, hogy oda nem üt a villám (*Beke 1948:12—13*). Már Melius Péter Herbáirumában (1578) tud róla, hogy a *Sempervivum* sp. a háztetőn terem (*Melius 1979:164*).

Solanum dulcamare (kutyaszőlő). A levelét a csizma, cipő feltörte lábra, törésre, fekélyre teszik. „Első orvosságnak” tartják.

Stachys annua (tisztessfü). A zöld vagy száraz növényt a reumás beteg fürdővizébe teszik.

Tilia argentea, *T. cordata* (szádokfa). A hársfa szárított virágját *Rubinia pseudo-acacia* (akác) virágjával összekeverve teának isszák. Az ilyen tea hatásos gyógyszer köhögés ellen.

Ulmus minor (szil). A fából kiszivárgó mézgával sebet kennek.

Viola arvensis, *V. tricolor* (vadárvácska). Teának főzik a virágját, levelét, szárát és köhögés esetén isszák.

Viola odorata (ibolya). Köhögés, mellfájás esetén teát készítenek belőle.

Viscum album (vadgyöngy). Vékony ágát, termését reuma ellen a fürdővízbe teszik.

Három növényt botanikailag semmiképpen sem sikerült meghatároznom. A növényeket nem láttam. Így csak népnyelvi elnevezésüket közölhetem.

Bélfü. Az egyik idős asszony a következőket mondta: „Reumásnak fürdőnek való, fattyót virét, ritka virága van, a férfiaké dupla virágú Kaszálóban sok terem.” 1940 június 8-án kimentem vele a faluszéli rétre, de a növényt nem tudta megmutatni.

Hopolyag. „Akin apró kelések vannak, annak megfőzik firidőnek és a levében megfürösztik a beteg testrészt.”

Nemzeti sás. Valamelyik *Carex* species lehet. Rühes beteg fürdővizébe teszik.

Mindezeket a növényeket más magyar vidékeken is használják. A legtöbbet említik a 16—18. századi fűvészkönyvek is. Természetesen nem mindig ugyanannak a betegségnek a gyógyítására használatosak (Faller 1943). Eléggé jól ismerjük a kárpátukránok gyógynövényeit is. Boltarovic Z. E. munkájából azt látom, hogy a kárpátukránok csak néhány olyan gyógynövénnyel gyógyítanak, amelyeket Dercenben is ismernek (*Viola tricolor*, *Matricaria chamomilla*, *Althea officinalis*, *Sambucus nigra*, *Alnus* sp., *Crateagus* sp., *Helleborus* sp., *Corylus avellana*). A kárpátukránok gyógynövényei között számos olyan található, amelyet a derceni magyarok egyáltalán nem használnak (*Cetraria islandica*, *Arnica montana*, *Inula helenium*, *Levisticum officinale*, *Bindens tripartita*, *Origanum vulgare*, *Leonorus cardica*, *Cichorium intybus*, *Juniperus communis*, *Vaccinium vitis idaea*, *Rubus caesius* stb.). Ezt rész-

ben a növényföldrajzi viszonyokkal is magyarázhatjuk. Így a *Juniperus communis*, a *Vaccinium* sp., az *Arnica montana* csak a magasabb hegy-ségekben fordul elő. Az *Origanum vulgare*, a szurokfű viszont igen gyakori Dercen határában is. De gyógyfűnek mégsem használják. Lehetséges azonban, hogy ide vonatkozó gyűjtésem hiányos. Ha a növényföldrajzi viszonyoktól eltekintünk, akkor igazat kell adnom a két kitűnő kultúrbotanikusnak, Szabó Attilának és Péntek Jánosnak, akik azt írják, hogy a kutatók számára ma már a legkilátástalanabb különválasztani a népi növényismeret történeti forrásait és rétegeit (Szabó—Péntek 1978: 151). Az a véleményem, hogy a legtöbb gyógynövényünk népi használatát tanult emberek, tanítók, lelkészek, korábbi kalendáriumok stb. révén egykori orvosi munkákból, fűvészkönyvekből került el a falusi nép körébe. Ahol azután használatuknak, nevüknek éppen úgy variánsai keletkeztek, mint a himzésnek vagy népdalnak. Talán a leggondosabb filológiai, botanikai, orvosi és néprajzi vizsgálattal sem lehetne megállapítani a közvetlen népi tapasztalat alapján használt gyógynövényeinket. Természetesen sok gyógynövényünknek lehet több ezer éves múltja is. A betegség és a gyógynövény, a gyógyító varázslat egyidős az emberrel.

Nem tudom, hogy több mint negyven év előtti kutatásaim után jelenleg milyen Dercen faluban a nép gyógynövényismerete. De nyilvánvalóan jelentősen háttérbe szorultak a hagyományos gyógynövények, mint más magyar vidékeken, falvakban. Ennek több oka van! A gyógyítás a kórházakban, a klinikákon a parasztság számára is ingyenes és a falu népe nagyon olcsón hozzájut a gyógyszerekhez. Az orvosok minden nehézség nélkül receptre írják a gyógyszereket, s azok igen olcsón megvásárolhatók. Sok gyógyszert a patikákban recept nélkül is adnak. A parasztcsaládoknál azt látjuk, hogy gyakran 10—15-féle gyógyszert is tartanak a háznál. Ezek a gyógyszerek foglalják el a múltban használt gyökerek, füvek, virágok, levelek helyét. A modern gyógyszerekből (Algotyryn, Andaxin, Elenium, Panangin, Stugeron, Cavinton stb.) — számontartva saját tapasztalatukat és az orvosok tanácsát — éppen úgy adnak a szomszédoknak, mint régebben a gyógynövényekből. A Zempléni hegységben (Füzér, Telkibánya, Pusztafalu), a Nyírségben (Nyírlugos, Nyíracsád, Bököny) megfigyelhettem, hogy az idős asszonyok a magas vérnyomás elleni gyógyszerekből (Minipress, Rausedil, Trasicor, Dopagit, Brinaldix stb.) két-, háromfélét is tartanak otthon. Ezek között van olyan, amelyet a USA-ban, az NSZK-ban élő rokonok küldtek. Az orvosoktól hallott tanácsokat a szomszédoknak, a betegeknek továbbadják. Ha valamelyik gyógyszerre már nincsen szükségük, nem dobják ki. Tovább őrzik, mint régebben a gyógynövényeket. A modern gyógyszerekkel kap-

csolatban a parasztság idősebb nemzedékének hasonló a magatartása, mint korábban a gyógynövények esetében. A hagyományos gyógynövények visszaszorulásához hozzájárul az is, hogy lassan kihalnak azok az öregek, akik azokat ismerik. A mai fiatal nemzedék már nem érdeklődik a gyógynövények iránt. A gyógynövény szaküzletek (Herbária) vásárlói inkább a városi lakosság közül kerülnek ki. A gyógynövények ki is pusztulnak. A természetes növénytakaró megbomlik. A réteket felszántják, az erdőket irtják, a mocsaras helyeket kiszárítják. A természetes növénytakaró kegyetlen rombolója a vegyszeres gyomirtás. Így az Alföldön már csak az egyénileg gazdálkodó parasztok földjén láthatunk *Stachys* specioseket. A falvaktól mindinkább távolabbra kerülnek azok a területek, ahol még a gyógynövények meghúzódhatnak. Több gyógynövény gyűjtését a természetvédelmi törvények is tiltják. Így a nagy ezerjófű (*Dictamnus albus*) — amely még a Nyírségben, a hajdú-bihari Gúti erdő tölgyeseiben, a tisztásokon előfordul — egyetlen tövének kihúzásáért, elpusztításáért ezer forint büntetést kell fizetni. A hatóságok azonban csak ritkán veszik észre a védett növények pusztítóit.

A 17. században a munkácsi uradalomban a jobbágyok komló-, mogyoró-, makk-, gomba- és vadgyümölcs- (kökény-, vadkörte-, som-) szedéssel, valamint aszaltatással tartoznak. A vadalmából, vadkörteből bort és ecetet erjesztettek. Savanykás üdítő ital volt a vadalmából készült *almavíz*. Az oklevelek említik (1645, 1684, 1685) a vadalma-, vadkörte-ecet készítésének eszközeit, a sajtólót, az almatörő kölyüt (*Takáts* 1932: 38—42).

Környékünkön tehát nagy múltja van a gyűjtögetésnek. Dercenben századunk első három évtizedében még jelentős volt azoknak a növényeknek a száma, amelyet emberi tápláléknak, állati takarmánynak gyűjtöttek. Emlékei élnek a növényi festésnek.

Allium cepa (*vereshagyma*). Megfőzött héjával a tojást sárga, vörössárga színűre festik. A beregi Tiszaháton — más vidékeket nem említve — is ismert ez a festési eljárás (*Szabó* 1963:531).

Almus sp. (*égerfa*). Az égerfa lehántott héját megfőzték, s a lébe bele tették a tojást, amelytől bordópiros, dohányszínű lett.

Arctium lappa (*édeslapu*). Libának, kacsának szedik a zöld leveleket.

Armoracia lapathifolia (*torma*). A szőlő- és tormalevélbe (*tormalapu*) göngyölik — a másutt töltöttkáposztának készített — tölteléket. A *tormagyökérből* — előbb ecetes, sós vízben kiáztatva, majd megszelve — mártást készítenek. A *tormagyökér* a vízben áll *egy kis korig*

(kis ideig). A sós, ecetes víz *kiszívja* a gyökér keserűségét, erejét. A tormamártást húshoz fogyasztják. A zöld *tormalaput* libának, kacsának szedik. A torma a kertek alján, a réten, kerítések tövében vadon nő.

Atriplex sp. (*paréj*). A disznónak szedik az asszonyok.

Betula pendula (*nyírfa*). Tavasszal léket vágta a fába, s az összegyűlő nedvet (*nyírvíz*) kimerték. *Csapot* (csövet) is illesztettek a nyírfába fűrt lyukba s a kicsorgó levét edénybe fogták fel. A határban azonban kevés a nyírfa. „Hallva hallottam, hogy a nyírvizet itták”, — mondja az egyik idős asszony, akinek az apósa fuvaros volt. Ha mentek a *Nyírbe*, Nagykállóba megfűrtak egy-egy nyírfát s edénybe felfogott kicsorgó levét megitták. A Nyírségben egyébként igen jelentős volt a nyírlé fogyasztása (Kiss 1930:1—6). A kisannai (Hankovice) kárpátukránok is isszák a nyírlevet (*sík*), amely a Kárpátokban általában ismert (Gunda 1966:48—49).

Brassica oleracea var. *capitata* f. *alba* (*fejes káposzta*). Ha a fejes káposztát — részben gyalulva, részben gyalulatlanul — hordóba téve savanyítják, akkor közé tölgyfalevelet, *bicsalma* (*Cydonia oblonga* convar. *maliformis*), *bicskörte* (*Cydonia oblonga* convar. *pyriformis*) levelet, bábérlevelet, tormagyökeret, *vaszilkót* tesznek, hogy *erősebb legyen*. A *vaszilkó* aszalt alma, körte (v. ö. *vaszók*, *vaszóka*, „aszalt körte, gyümölcs” (Beregszász, Hajdúság, Nagykunság, MTSz.).

Calamagrostis epigeios (*siska*). Zölden disznótakarmány.

Chaetophyllum bulbosum (*buboicska*). A *sancokon* (árokhányás), *gyepőkbe* (bokros kerítés) terem s meghántva a kis gumóját eszik. Fogyasztása azonban inkább *pulya munka*. A *fió* gyerekek kis fakéssel vágják ki tavasszal a *buboicskát*. „Ha a béka *megnyeri* (megmássa a növényt) akkor elpusztul s ez a *börvéng*.” A *bervéng*, *börvéng* különböző jelentéséhez 1. UMTSz. A *Chaetophyllum bulbosum* *baraboly*, *bóbiska*, *bobályka*, *gusbót*, *mihálka*, *mihálka monya*, *mihóka*, *pisojka*, *trombujka*, *turbolya* stb. néven ismeretes néprajzi és botanikai irodalmunkban. Régebben nemcsak nálunk, hanem Európa-szerte fogyasztották. Étele a Szibériai nomád népeknek is. A *buboicska* Jókai Mór fantáziáját is megragadta. Bálványosvár c. regényében Imola zsákszámra szedi a *buboicskát* s az egyéb ehető vad növényeket. (Maurizio 1927:67, 118; RapaiCs 1934, Gunda, MNL).

Convolvulus arvensis (*csúszófulánk*). Zölden disznónak szedték.

Corylus avellana (*mogyoró*). Nem sok terem a falu körül. Érése idején vasárnap mentek szedni a mogyorót. Ha valaki megállapodott valamelyik bokornál, mások nem közelítették meg azt a helyet.

Fagus silvatica (bik). A bikmakkot lehántva nyersen eszik, de kálácsot is ízesítenek vele. Forró vízbe téve jól lehámlik a héja. A tölgy-makkal együtt disznónak is szedték. A bikmakk gyűjtése az 1930-as években már csak a gyermekek kedvtelése volt. Zacszóba rakva télire is el-tették és fogyasztották. Az 1920-as években még olajat ütöttek a bik-makkból. A bikmakk olajat azonban kiszorította a kender-, a len-, a tök-magolaj és újabban a *forgó* (*Helianthus annuus*) olaj. Mindezeket a magvakat, hasonlóan, mint a bikmakkot törővel megtörték. A törő nem más, mint a lábbal mozgatott kölyü, külü (lásd képét: A magyarság néprajza I. 41). A törőből kikerülő lisztet meggyórták langyos vízzel. Gyúrás után megpergelték a kandallón. A kandalló katlan formájú tűzhely, amelynek tetejére bádoglemezt tettek s ezen kevergetve megpörkölték az össze-gyúrt lisztet. A pergelés negyed órán át tartott. Azután a masszát az ütőbe tették. Az ütő lengő kalapácsokkal dolgozó eszköz volt (hasonló tí-pust 1. Gunda 1956:54, Gunda 1966:18). A derceni ütőnél a kalapácsok lán-con lógtak. Az ütést éjszaka végezték, mert akkor ráértek. A munka azonban nagy zajjal járt, az egész faluban hallatszott, hogy dolgoznak, ütik az olajat. Még Kerepecről is jöttek Dercenbe olajat ütni. Ezek az ütők a szlovákoknál, a palócoknál, a kárpátukránoknál is ismertek. Hasz-nálatosak a székelyeknél, az erdélyi románoknál, a bolgároknál. Méh-viaszt is sajtolnak vele (Gunda 1956:18). Igen szép példányait őrzik az ütőknek az erdélyi román szabadtéri múzeumok. Így a Máramaros-szigeti múzeum is. — Dercenben az ütőt később a sajtó váltotta fel. A sajtóba belejárt egy vaskosár, amelybe a megpergelt lisztet a gyapjuszóttésből készült szűrőt tettek. A szóttésbe kenderszőst is beledolgoztak. A szűrőn át csorgott ki az olaj. Az olajból vámot vett az ütő ill. a sajtó tulajdonosa s a vaskosárban visszamaradt pogácsát I. vi-lágháború előtt 6 karjéárért árulta. Amikor Dercenben megszűnt az olaj-ütés és -sajtolás a gáti (Gaty), Munkácsi, sztrabicsovai (Strabico) malom-ba mentek olajat üttetni. Volócon a kárpátukrán asszonyok, gyerekek októ-berben zsákszámra szedték a bükkmakkot s szintén olajat ütöttek belő-le. Az olajütő itt is lengő kalapácsokkal működött. Az ilyen ütő általáno-san elterjedt a kárpátukrán falvakban.

Fragaria viridis (csattogó). A földiepernek ezt a fajtáját gyűjtötték és frissen elfogyasztották.

Gyceria fluitans, *G. maxima* (harmatkása). A vízbe belegázolva fosz-tották le a növény száráról a termést és a kacsának adták.

Helianthus annus (forgó). Levele a karakaclapu, amely zölden disz-nótakarmány.

Lemna minor, *L. gibba* (kacsaberke). Zölden összeszedve, összevágva kacsának adják. A beregi Szernyén, Nagydobronyban *fűkása*, *vízikása*, Mezőkaszonyban *fülencse*, *vízilencse* néven is ismert (Beke 1939:238).

Malva neglecta (gyűrűlapu). Zölden disznónak szedik.

Malus silvestris (vadalma). A vadalmát fakalapáccsal, kis bunkóval gyalogszéken megtörték s a szék melletti teknőbe lökték. Hordóba téve savanyodott meg ecetnek. A vadalma kedvenc eledele a kárpátukránoknak. Kemencébe téve aszalják s szénába rakva a padláson érlelik (Volóc).

Polygonum aviculare (porcfű). Zöld takarmánynak a disznó részére szedik.

Prunus spinosa (kőkény). Nyersen és főzve fogyasztják. A padláson elterítve megpuhul, veszít fanyar ízéből. A megaszalódottat kis zacskóba rakták el. Az asszonyok és a pajúk szedték.

Prunus domestica (szilva). Termelik a veres, lószemű, duránci, kőkény és korsó szilvát. Az utóbbiból főzik a legjobb lekvárt. A bábasotjka lehullott, rosszul fejlett szilva, amit a gyerekek megesznek. Ugyanaz, mint a bábaszilva (Zemplén, Beregszász, Csallóköz, Zenta stb. MTSz., UMTSz.).

Pyrus achras ssp. *pyraster* (vadkörte). A vadkörtét napon, kemencében megaszalják. Frissen összezúzva, hordóba téve ecetnek savanyították. Nagybégányban (Velkaja Begany) *fehérpaszulyt* (*Phaseolus vulgaris*) is tettek a savanyodó vadkörte közé.

Quercus sp., elsősorban *Quercus robur* (tölgy). A környező erdőkben összeszedték a lehullott tölgymakkot, s verembe (ha kevesebb volt kádba, hordóba) öntve állt a téli hónapokban, s abból etették a disznókat. A kádban, hordóban tartott tölgymakkot meg is öntözték. A veremben tartott makk elég nedvességet kapott az esőtől, hólétől. A malacoknak *pőrövel* (fakalapács) törték össze. A felnőtt sertések töretlenül ették. A tölgy és bükk lehullott levelét az állatok alá *alamnak* gereblyélik össze. Általános szokás ez a Kárpátok vidékén. Fialat tölgy és bükk ágakat is vagdaltak téli takarmánynak. A gubacsdarazsak szúrása által a tölgy levelén képződött szövetséganyagot, a *gobicsot* („a makk mind annak vállott”, — mondják) összeszedték és Munkácson adták el. A zsidó kereskedők eljöttek érte a faluba is. A *gobiccsal* bőrt festettek. (A gubacsról l. Borbás Vince tanulmányát az Erdészeti Lapokban, 1886—1887).

Rosa canina (vadrózsa). Termése a *seggvakarcs*, amelyből a *hecsepecs* lekvárt főzik.

Rumex acetosa (vadsóska). A zöld levelét összegyűjtik, s nyersen eszik vagy szószt készítenek belőle. Főleg a gyermek *víjja* (szereti).

Sambucus ebulus (fődi bodza). A terméséből fekete festéket készítenek s csizmát festenek vele. A falusiak leszedték, s a mesterek megvették a bogyókat.

Sonchus oleraceus (tejes dodva). Zölden a disznónak szedik. Szereti a kacsá is, „nagy nyakakat eszik belőle.”

Sorbus torminalis (beregnye, bereknye). Érett termését nyersen fogyasztják. A berkenye azonban jobban „csak az oroszagnál van.”

Stellaria media (tyúkhúr). Zölden a disznónak szedik.

Triticum aestivum (búza). A gyűjtögetés kezdetleges módja maradt fenn a búza learatása után. A szegények a tallóra mentek és összeszedték az elhullott kalászokat. 1940-ben már nem engedte meg a kerülő a kalászgyűjtést, mert félt, hogy a gazdák a következő évre nem fogadják meg. „Most elkurgatják (elkergetik) a szegény puját.” „Eriggyetek tallózni, tallózzatok a csirkének” — mondja az anya a gyermekeinek. „Nem megyek, mert elveszik (ti. a kerülő) a sipkát!” — válaszol a gyerekek. Az ingét, más ruhadarabját is elveszi a kerülő. A húszas években egy-egy szegény asszony aratás után nyolc-tíz vékát is tallózott. Ha megtallóztak, a mosósulyok élével kiverték a szemet a kalászokból. Utána kiszélelték, kitisztították és örölni vitték. A még be nem hordott kereszttek között is tallóztak. A csintalan gyerekek a kereszttekből is kihúzgálták a kalászokat. Tengerit a gróf földjén tallóztak, mert törés után a kórén még sok csó maradt. Tallóztak napraforgót is. A fejeket a mezőn lepedőre tették s bottal kipotyolták a szemeket. — A még zöld búzát megfőzték és a levébe tették a húsvéti tojást, hogy zöld színt kapjon. Hasonlóan festik a tojást a beregi Tiszaháton (Szabó 1963:531).

Urtica urens, *U. dioica* (csonár). Zöld leveléből főzeléket készítenek. Tavasszal szedik a csalánt disznónak, libának, kacsának is. A szomszédos Fornoson, Beregújfaluban a magas növésű elszáradt csalánt kihúzgálták az asszonyok, fadoronggal kisszéken, a küszöbön a pozdorját kiverték belőle, vízbe áztatták, majd megszáritva durva zsinagnek kézzel megsodorták.

A csalán sokféle hasznáról már 1796-ban részletesen ír az Ungarischer Land-und Hauswirtschaftskalender, majd 1830-ban a Mezei Gazdák barátja c. folyóiratunk (254—256. l.). A szerző elmondja, hogy atyáink korábban hártájából készítették a csalánpatyolatot. A növény vadon is terem. Érdemees azonban termesztésével foglalkozni. Egy hold csalán tíz szekér takarmányt ad. A tehének jól tejelnek tőle. A tejük zsi-

rosabb. A lovak szőre a csalánmagtól tündöklő lesz. A tyúkok bőven tojnak, ha csalánmaggal etetik őket. A zsenge csalán emberi táplálék s korpával keverve a baromfiak takarmánya és orvosszere. Az ilyen korai gazdasági tudósítások befolyásolták a csalán népi fogyasztását, takarmányként való használatát. Melius Péter 1578-ban a csalán gyógyító tulajdonságait fejtegeti (Melius 1979:242). A táplálkozásban való jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint Csaplovics Jánosnak az a közlése, hogy a terchovai szlovákok tavasztól aratásig az *Urtica dioica* és a *Raphanus raphanistrum* zabliszttel és tejjel megfőzött leveleivel táplálkoznak (Topographisches Archiv des Königreichs Ungern. I. Bécs 1821. 63. l.).

Valerianella locusta (madárka saláta). Hasonlóan készítik el, mint a közönséges kerti salátát, „tejjel összegyőrják”. Addig jó, míg a „béka meg nem nyeri” (amíg meg nem mássza).

A derceniek sokféle gombát gyűjtenek. Ezek meghatározására nem volt alkalmam. Ismereteim nem is elegendők a gombák meghatározásához. A legnagyobb részüket nem láttam. Népnyelvi szempontból azonban érdemes számontartani a derceniek gombáit.

A faluban a következő gombákat ismerik és fogyasztják: bokros, csúszó, files vagy fingó (korhadat fatörzsön terem), galamb, keserő, mogyoróajja, picerke, szarvas, szilvafa, talló, tinó (barna és fehér), tövis, tyúk és vereshátú. A gombászó „vesz egy utat” s megy, keresi a gombát. Nők, ritkábban férfiak gombásznak. A gyerek, aki bejáró a paphoz, ajándékuul visz neki a gombából. A keserő gombát megsózzák és szenen sütik. Szokásos előbb kifőzni forró vízben, majd kimossák s hagymás zsírban, tejfölben megsütik, elrotyogtatják. A tinó, vereshátú és mogyoróajja gombát kemencében aszalják vagy felfűzik cénára s mint az „orosz” asszonyok, napon szárítják. A friss gombát vesszőre felfűzik s úgy viszik eladni. Kedvenc étel Dercenben a káposztás paszuly, amely közé berántott gombát is tesznek. A kárpátukránok is nagy gombagyűjtők és -fogyasztók.

Volócon a hólubinka, pipenke, bel'uskam citkovano, hernaki, korba-ni, chlevo, pistraki, chrsko gombákat az erdőből kosárszámra hordják haza. Férfi, nő, gyermek jár gombászni. A gombát kemencében szárítják s kis zsákba téve a kamrában függő rudakra akasztják. Főzik levesnek, főzeléknek, amit zsírral, hagymával, borssal, paprikával készítenek el. Kenyérsütés után a kemencében fő meg.

A lefejtett fakéregből edényeket, kosárcákat gyűjtésem idején Dercenben nem készítettek. De tudnak róluk. Régebben cseresznyefa kérégből kolomp formájú edény készült, amibe gyümölcsöt hordtak. Szá-

mon tartják, hogy Munkácson a cseresznyét fakéregedényben (*küs*) árulják s a derceniek azzal együtt veszik meg. Viznice (Verhnaja és Niznaja Viznica), Alsógereben vagy Rábonica (Niznaja Hrabovnica), Beregsárrét (Kalnik), Beregszentmiklós (Cinadovo) falvakból hozták a piacra a kárpátukránok a cseresznyét. A derceniek a kéregedényt *kazup* néven ismerik. Munkácsról, Beregrákosról, Abaújról, a szatmári Nagybányáról a MTSz. hasonló jelentésben közli a *kazup*-terminológiát, amely kárpátukrán eredetű szavunk (TESz.).

Mindezek a növények — hasonlóan a gyógynövényekhez — más magyar vidékek gyűjtőgető tevékenysége során is ismertek. Természetesen a vadnövények a mindennapi élet, a táplálkozás peremére szorultak. Egy-egy növény termésének, levelének, gumójának gyűjtése és fogyasztása (pl. *buboicska*) már a gyermekek játékos tevékenysége sorába tartozik. A korábban emberi táplálékul használt növények az állati takarmányok sorába hátrálnak (bükkmakk, *Urtica*, *Glyceria* sp.). A vadalmának és vadkörtének ecetkészítésre való felhasználása tűnik eléggé általánosnak, vagy legalábbis általános volt az 1940-es évek körül. Az ethnobotanika ismerője láthatja, hogy a vadnövények derceni elnevezései tájilag jelentősen gyarapítják népnyelvi ismereteinket.

Ennek során szeretnék néhány általánosabb kérdéstről beszélni.

Feltűnő, hogy a természetett növények elnevezése nagy területen egyező. De a táplálkozásra, gyógyításra, mágikus célokra gyűjtött vadnövények népi terminológiája gyakran már falvanként is eltérő lehet. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a természetett növényeink egy része igen régi, még honfoglalás előtti (búza, árpa), mások (pl. a kukorica) egy vagy néhány központi irányból terjedtek el és a vásárok, piacok fontos áruí. A korábbi kereskedelmi élet nehézkessé vált volna, ha a gabonapiacra a búzát, árpát, kukoricát, zabot különböző néven keresi, adja-veszi a falusi nép. A vadontermő növények elterjedése gyakran korlátozottabb. Előfordulásuk függ a geográfiai viszonyoktól s felhasználásuk individuálisabb jellegű. A füves asszonyok tudományukat gyakran titokba tartják. Tevékenységüket, gyógyításra, varázslásra szedett növényeiket a közösség szűkebb köre ismerheti meg és így a növények elnevezései is változatosak, helyhez kötöttebbek. A népi gyógynövényeknek csak helyi piacuk van. Mindezeket néhány példával világítom meg. A *Zea mays* neve a Dunántúlon *kukorica*. Ugyanott a *Rosa canina* termésének, a csipkebogyónak hat-nyolc elnevezését (*bicske*, *büdzse*, *csipkebogyó*, *csitke*, *hecsedli*, *höcsli* stb.) ismerik. A kukorica a Tiszától keletre *málé*, *tengeri*, *törökbúza*. A moldvai csángóknál *puj* is. A kukorica öt elnevezésével szemben a *Verbascum* specieseknek kb. tizenhét elnevezését tartjuk szá-

mon (ökörfarkú kóró, üszőfarok, pamutfű, gyapjúfű, molyfű, királygyertya, misegyertya, sárgakökörccsin, halálfa, lumanerika stb.). Bizonyára még több neve is lappang ennek a gyógy és mágikus, valamint halmérgező növénynek. A *Cannabis sativa* a magyarságnál mindenütt kender, s ez a növénynev, maga a növény és termesztése, rostjainak felhasználása a magyarságnál honfoglalás etlőtti török eredetű. Lencsés Györgynek az 1500-as évek végéről fennmaradt orvosi könyve mintegy húsz receptben emlékezik meg a kender gyógyító hatásáról s mindig kendernek nevezi. Ezzel szemben a vad *Equisetum arvensense* (mezei zsurló) csak az erdélyi és moldvai magyarság körében huszonnégy elnevezését jegyezték fel (bábafonál, bábaguzsaly, békaláb, békarokka, csikófarok, fentőfű, guzsaly, kannamosó, kicsifenyő, lófarok, orsósarok, ördögguzsaly, pókláb, üvegmosó stb., Szabó—Péntek 1976:174—175). A kannamosó és a hasonló elnevezések arra vonatkoznak, hogy edényeket súrolnak, tisztítanak a növényvel. A békarokka, guzsaly, ördögguzsaly elnevezések pedig a növény guzsalyformájára utalnak. A szláv nyelvekben a guzsaly egyik neve (pl. szerbhorvát *preslica*, szlovák *praslica*) az *Equisetum* sp.-ek elnevezésével (szerbhorvát *preslica*, cseh *preslice*, szlovák *praslica*, ukrán *prjacka*, beloorosz *prasnica* stb.) azonos, s az elnevezés ősi szláv eredetű. Ebből Gavazzi Milovan arra következtet, hogy az ősszláv guzsaly hasonló lehetett az *Equisetum* sp. kúpalakú termő alakjához. Az elnevezés a guzsalyról ment át a zsurlóra. Ilyen guzsalyokat használnak a lengyelek, a kárpátukránok, szerbek, bolgárok (Gavazzi 1929:B 3—10; Szolnoky 1951:24—26; Bátky, Népr. Ért. 1930:157).

Tanulmányom végén kissé távolabbra kalandoztam a dereeni hártától, az ottaniak ethnobotanikai ismeretétől. De ezzel is aláhúzni kívántam, hogy a népi növényismeret kutatása milyen gazdag tanulságokkal jár, s egyetlen falu növényismeretének nyomán az ember és a természetes növénytakaró sokrétű, művelődéstörténetileg is fontos kapcsolatát tárhatjuk fel.

IRODALOM

Aumüller St., Das Güllwurzel-Einziehen. Ein volkskundliches Heilverfahren bei Tieren im Burgenland. Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 35. Festschrift für Alphons A. Barb. Eisenstadt 1966. 291—312. 1.

Beke Ö., A magyar növény- és állatnevek történetéhez. Vasi Szemle VI. Szombathely 1939. 236—243. 1.

Boltarovic Z. E., Narodne likuvannja ukrainciv Karpat kincja XIX—pocatki XX st. Kiev 1980.

Fäller J., Növényeink a népies gyógyászatban, kuruzslásban és babonában. Debrecen, 1943.

- Fényes E., Magyarország geographiai szótára, I. k. Pest, 1851.
- Fischer K.—D., The first Latin treatise on horse medicine and its author Pelagonius Saloninus. *Medizinhistorisches Journal*, 16. k. Stuttgart—New York 1981. 215—226. 1.
- Gavazzi M., *Praslavenski prilozii i problemi*. Lud Slowianski, I. Kraków 1929. B3—B10.
- Gunda B., *Etnologia huomautuksia piikasta*. Virittäjä 1966. 2. sz. Helsinki 1966. 204—210. 1.
- Gunda B., *Néprajzi gyűjtőúton*. Debrecen, 1956.
- Gunda B., A gyanta használata a népi sztomatológiában. *Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica* 38—39. sz. Budapest 1966. 33—42. 1.
- Gunda B., *Ethnographica Carpathica*. Budapest, 1966.
- Kiss L., A nyírvíz. A Földgömb, I. Debrecen 1930. 1—6. 1.
- Kiss L., *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest 1960.
- Maurizio A., *Die Geschichte unserer Pflanzennahrung von den Urzeiten bis zur Gegenwart*. Berlin 1927.
- Melius P., *Herbárium*. Az fáknak, füveknek nevekről, természetekről és hasznairól. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel sajtó alá rendezte Szabó Attila. Bukarest, 1979.
- Nagy J., A tótok otthonáról Árva megyében. Alsó-Kubin 1891.
- Rapaics R., *A kenyér és táplálékot szolgáltató növényeink története*. Budapest, 1934.
- Szabó A.—Péntek J., *Ezerjófű*. Etnobotanikai útmutató. Bukarest, 1966.
- Szabó L., Húsvéti tojások a beregi Tiszaháton. *Ethnographia* 74. k., Budapest, 1963. 525—547. 1.
- Szolnoki L., *Az Országos Néprajzi Múzeum guzsalygyűjteménye*. Budapest, 1951.
-Takáts S., A kertek termésének feldolgoztatása a XV. és XVII. században. *Budapesti Szemle*, 224. k. Budapest 1932. 26—51. 1.
-Veszelszki A., *A növénypalánták országából való erdei és mezei gyűjtemény...* Pest 1798.

Ethnobotanische Kenntnisse in einem ungarischen Dorf der Karpaten-Ukraine

Das ungarische Dorf Dercen (Drisina) liegt in der Karpaten-Ukraine südlich von Munkács (Mukacevo). Infolge der unmittelbaren Nähe des Szernye-Moores beschäftigte sich die Bevölkerung noch zu Beginn dieses Jahrhunderts auch mit Fischfang. Besonders der *Misgurnus fossilis* wurde in grossen Mengen mit Reuse und Fischzaun gefangen. Zahlreiche Schweine wurden gehalten, die man zur Eichel- und Buchelmast in die entlegenen Berge trieb. Die Dorfbewohner verfügen über höchst ansehnliche botanische Kenntnisse und sammeln nicht weniger als 40-50 verschiedene Wald- und Feldpflanzen für Heilzwecke. Aus Blättern und Blüten des *Dictamnus albus* wird beispielsweise ein Tee gegen Brust-, Herz- und Magenleiden zubereitet. In der ungarischen Volksbotanik war übrigens der Gebrauch dieser Pflanze bereits im Jahre 1578 bekannt. Vor Sonnenaufgang sammelt man das Tauwasser aus dem Blattansatz der gegenblättrigen Pflanze *Dipsacus laciniatus* um damit das kranke Auge zu waschen. Wurzeln des *Helleborus purpurascens*

werden in die Ohren des kranken Schweines gezogen; die Dorfbewohner kaufen sie von hausierenden ukrainischen Frauen. Ebenfalls von ukrainischen Wanderhändlern wird das Harz von *Pinus silvestris* verschafft und als Wundsalbe benützt. Aus den fleischigen Blättern des *Sempervivum tectorum* wird der Saft in das wehe Ohr getropft. (In anderen ungarischen Dörfern wird das Gewächs zum Schutz vor dem Blitzschlag auf das Hausdach gepflanzt.) Zur Heilung des steifen Beines wird das Badewasser mit *Gratiola officinalis* bereichert. Der Saft von *Betula pendula* dient als Erfrischungsgetränk. Die Knollen des *Chaerophyllum bulbosum* werden im Frühjahr von den Kindern ausgegraben und gegessen. Die Eichel der *Fagus sylvatica* wird im rohen Zustand verzehrt oder den Schweinen gegeben; man presst auch Öl daraus. Aus dem ausgepressten Saft von *Malus silvestris* und *Pyrus achras* ssp. *pyraster* wird Essig gegoren. *Urtica urens* wird als Gemüse verzehrt. Mehrere Pflanzen (*Arctium lappa*, *Artiplex* sp., *Convolvulus arvensis*, *Glyceria fluitans*, *Malva neglecta* usw.) dienen als Enten-, Gänse- und Schweinefutter. Eine bedeutende Rolle spielen die verschiedenen Pilze in der Volksernährung. Der Verfasser lenkt die Aufmerksamkeit auf die Tatsache, dass die volkssprachliche Terminologie der verschiedenen Getreidearten (Weizen, Gerste, Hafer, Roggen) in ganzen ungarischen Volksgebiet (von der Moldau bis zum Burgenland) gleich ist, während die Wald- und Feldpflanzen je nach Gegenden — oft sogar nach Dörfern — anders genannt werden. Allein in der Moldau und in Siebenbürgen wurden nicht weniger als vierundzwanzig verschiedene Namen des *Equisetum arvense* aufgezeichnet. Dies erklärt sich dadurch, dass die Verbreitung der wildwachsenden Pflanzen stärker eingeschränkt ist. Ihr Gedeihen hängt von den geographischen Verhältnissen ab, ihr Gebrauch ist eher individueller Art. Auch das Wissen der Kräuterrinnen wird oft geheimgehalten. Die Pflanzen der Sammelwirtschaft sind ortgebunden und gelangen nicht in den Handelsverkehr und so bleiben auch die abwechslungsreichen volkssprachlichen Terminologien erhalten. Nicht so im Falle der Kulturpflanzen, wo es schon infolge des Getreidehandels notwendig ist, den Weizen, die Gerste oder den Roggen in umfangreichen Gebieten unter dem gleichen Namen zu vermarkten. Auch die gleiche Benennung von Weizen (ung. *buza*), Gerste (ung. *árpa*), Roggen (ung. *rozs*), Hafer (ung. *zab*) im ungarischen Volksgebiet bestätigt, dass es sich um alte Kulturpflanzen im Wirtschaftsleben der Ungarn handelt. Im Falle der wildwachsenden Pflanzen gibt es jedoch keine Möglichkeit dafür, dass eine der verschiedenen Terminologien allgemeingebäuchlich werde.

BÉLA GUNDA

